

SZABÓ T. ATTILA:

A MAROSVÁSÁRHELYI SOROK ÉS A MAROSVÁSÁRHELYI GLOSSZÁK

A Marosvásárhelyi Református Kollégium Nagykönyvtárának őre, Koncz József még 1860 táján csodálatos véletlen folytán egy XIV. század második felében leírt hártakódexet mentett meg a biztos pusztulástól. A Biblia latin fordításának, a Vulgatának majdnem teljes szövegét magába foglaló, csak csekély csonkulást szenvedett és így viszonylag épen ránk maradt kódex 204-5. lapjára az ugyanazon lapokon olvasható latin bibliai szöveg egy kis részletének 44 szóból álló magyar fordítását írta be egy ismeretlen kéz. A bejegyzés maga ugyan keltezetlen, de a szöveg írásjellegéből ítélve a XV. század legelejéről való lehet. A szövegen kívül a kódexben elszórtan ugyanaz a kéz, de más tollal még 11 szónyi glosszaszerű bejegyzést tet úgy, hogy latin szavak alá, illetőleg fölé magyar nyelvű értelmezéseket írt. A kódex így egy 44 szóból álló szövegemléket és 11 glosszát, tehát összesen 55 magyar szót foglal magába.

Maga a szövegemlék betű szerinti másolatban itt alább következik:

ha a medue el viuend valami neme kelket es ha miden te atyad david kyral chach eggiet megelend s valaky azt hallandia az nog yeltest tezen hog te neped veretut s mend te melleled el futnak és minden eresnek ollian lezen ionha mint pauanak.

Az itt közölt szöveget így olvashatjuk:

ha a medve elvivend valaminemé ke(ö)ke(öt)t es (és) ha midé(ő)n te atyád Dávid királ(y) csak egyget megelend, s valaki azt halla(á)ndja, az nogy ü(eltést) teszen (tészen) hogy te néped veretütt, s mend temellé(ő)led elfutnak, és minden éré(ő)snek olyan leszen jonha, mint pávának.

E szöveg a maga igénytelenségében is több írás-, helyesírás- és nyelvtörténeti kérdést vet fel. A meglátott kérdések egy részét e szövegemlékről Farczády Elekkel együtt közzétett dolgozatunkban fel is vetettük. Remélhetőleg a felvetett kérdésekre adott feleletek, illetőleg a feltevések egy része majd elfogadhatónak bizonyul, a másik része meg másokat a felvetett és még felvethető kérdésekkel kapcsolatosan elfogadhatóbb feltevések, illetőleg megoldások keresésére ösztökél.

Terjedelmét tekintve bármennyire igénytelen is az itt fennebb közölt szöveg, mégis tisztos helyet foglal el nyelvemlékeink sorában. Közismert ugyanis az, hogy a XIV. század közepéről keltezhető Königsbergi Töredék és Szalagjai meg a XV. század derekáról való Jókai-kódex másolási ideje közötti századból mindaddig nem tarthattunk számon más kisebb terjedelmű magyar szövegemléket. Van azonban egy olyan a XV. század közepe táján másolt terjedelmesebb, teljesen magyar nyelvű kódexünk, amelynek anyakódexét a XIV. század végén, és három olyan, amelynek szövegét nagyjából a Marosvásárhelyi Sorok szövegével egyidőben írták, de később másolták. Ezek időrendben így következnek: Jókai-kódex (1372 után - 1448 körül), Apor-kódex (1416 után - a XV. vége - a XVI. század eleje), Bécsi-kódex (1416 után - 1450 körül), Münchener-kódex (1416 után - 1466). - Mivel a most előkerült kis szövegemléket - keletkezési idejét tekintve - az itt felsorolt kódexek közül igazában csak a Jókai-kódex előzi meg, bármilyen kis terjedelmű és viszonylag bármilyen késői is e szövegemlék, nyelvtörténeti szempontból egyáltalában nem érdektelen. A kódexben megőrzött 55 magyar szó között van egy másutt sehol elő nem forduló szó mellett több olyan is, amely először éppen e nyelvemlékben jelentkezik. A nyelvemlék jelentőségét tehát nem szabad lebecsülnünk, de természetesen nem lehet túlbecsülnünk sem.

A szövegemléket és a hozzá csatlakozó glosszákat Farczády Elek, a marosvásárhelyi Bolyai Tudományos Könyvtár vezetője a nyelvemléket tartalmazó kódex tüzetes átvizsgálása során fedezte fel. A felfedezésről szóló, 1956. április 12-én kelt levele a fényképhasonmásokkal együtt Vigh Károly közvetítésével rövidesen hozzám került. Magam aztán természetesen siettem Farczádyt megőrsíteni a nyelvemlék nyelvtörténeti jelentőségéről kialakított véleményében.

Egyáltalában nem csökkenti Farczádynak a felfedezésben játszott szerepét az a tény, hogy legalábbis a szövegemléket, de lehetséges, hogy a kevésbé feltűnő glosszákat is a kódexet megmentő és a kezelése alatt álló könyvtárnak adományozó Koncz József már 1860 táján felfedezhette, illetőleg ismerhette. Legalábbis, mikor annak idején az azóta elköltözött nagy mesternek, Kelemen Lajosnak a szövegemlék fényképhasonmását megmutattam, elmondotta nekem, hogy ő mint a Marosvásárhelyi Református Kollégium tanulója a szövegemléket már 1894 táján a hártakódex átböngészése közben látta. Mikor azonban e „felfedezés”-sel az akkor már tudományos munkássága és emberi kiválóságai miatt előtte is nagy tekintélyű történész tanárához fordult, Koncz azzal a kijelentéssel hűtötte le diákja lelkendezését, hogy e szöveget ő már ismeri, de nem tulajdonít neki semmi jelentőséget. Egészen természetes, hogy e „szakértői” nyilatkozat után Kelemen Lajos sem tett semmit a nyelvemléknek a tudományos világgal való megismeretése érdekében. E becses emlék így továbbra is az ismeretlenség homályában rejtőzködött mindaddig, amíg újabban a kéziratanyag könyvészeti leírása rendjén Farczády a hártakódexet is tüzetesen át nem vizsgálta, és újra fel nem fedezte a szövegemlékkel együtt a benne lappangó

glosszákat is. Szerencsére Farczády már józanul értékelni tudta a felfedezés jelentőségét, és így lépéseket tett a nyelvemlék közkinccsé tétele érdekében is.

Ezek után jogosan hihettük, hogy a kódexről és a nyelvemlékről már 1956 nyarán elkészült részletes ismertetés még az évben megjelenik. Minthogy azonban a felfedezés 1956-ra „nem volt tervszerűsítve”, a róla hamarosan elkészült ismertetés nem kerülhetet bele egyik kiadónak az évi kiadói tervébe sem. Ilyenformán a nyelvemlék közzététele mindaddig késlekedett, amíg a Román Népköztársaság Akadémiájának Kiadója 1957. évi terve részeként magára nem vállalta ennek az egyébként természetszerűleg nagyon kis terjedelmű kiadványnak a közzétételét. (A kiadvány aztán - Farczádynek és e sorok írójának gondozásában hasonmásokkal együtt - Bukarestben 1967-ben meg is jelent.) A Magyar Nyelvtudományi Társaság azonban szükségét látta annak, hogy e kis szövegemléket és a glosszákat a Magyar Nyelvben, majd a Magyar Nyelvtudományi Társaság Kiadványai sorozat 97. számaként külön is közzé tegye. A nyelvemlék ismertetése és a vele kapcsolatban felvethető kérdéseknek az itteninél jóval részletesebb előadása mellett a fejtegetésekhez Bárczi Géza és Benkő Lóránd kiegészítő, illetőleg helyesbítő-módosító észrevételei csatlakoznak.

Utolsóul hagytam annak bejelentését, hogy a hártakódex megmentője és ajándékozója nevére a Koncz-kódex, maga a nyelvemlék pedig az őrzés helye és a nyelvemlék szövegemlék-jellegére, illetőleg glossza voltára egyaránt rávilágító Marosvásárhelyi Sorok és Glosszák nevet kapta.

A Marosvásárhelyi Sorok és Glosszák ilyen hosszú lappangása mindenesetre valamelyes figyelmeztető arra, hogy különösen eddig még tüzetesebben át nem vizsgált könyvtárainkban milyen nyelvtörténeti kincsek rejtőzhetnek.

Szabó T. Attila: A szó és az ember. Kriterion Könyvkiadó, Bukarest, 1971., 469-472. oldal.